

Wstęp

DOI 10.18778/2084-851X.08.01

RAINER MARIA RILKE (1875–1926)

Der Tod ist groß.
Wird sind die Seinen
Lachenden Munds.
Wenn wir uns mitten im Leben meinen,
Wagt er zu weinen
Mitten in uns.

Wielka jest śmierć.
Wciąż z naszych krtani
Słysząc jej śmiech.
Gdy w pełni życia mamy ją za nic,
Płakać w otchłani
Dusz naszych śmie.

tłum. Maciej Froński

Wielka jest śmierć.
A nasze życie
to roześmiana jej tylko twarz...
Kiedy czujemy się w sił rozkwicie,
ona w nas skrycie
wazy się łkać.

tłum. Janusz Szpotański

Wierszem Rainera Marii Rilkego – z dwoma polskimi tłumaczeniami, które uświadamiają nam problemy wiążące się z zagadnieniem translacji – otwieramy nowy numer pisma „TECHNE/TEXNH”, poświęcony tematyce nadzwyczaj poważnej – tematyce śmierci, pochówku i cmentarzy.

Śmierć jest momentem granicznym bytowania człowieka na tym świecie, a także od zarania dziejów istotnym elementem ludzkiej kultury. Śmierć to rozbudowana obrzędowość oraz cmentarze, groby i kaplice grobowe – obszar określany mianem

sztuki sepulkralnej. Prezentowane teksty koncentrują się na kwestiach związanych ze sztuką sepulkralną XIX i początku XX wieku. Okres ten to z pewnością „epoka cmentarzy”, czas rozkwitu wielkich i mniejszych nekropoli europejskich, bogatych form nagrobków i dużych monumentów: kaplic i mauzoleów. Cmentarze to coś więcej niż rozległa galeria dzieł sztuki sepulkralnej rozmieszczonych na dużej przestrzeni. To także, jak ujął to profesor Jacek Kolbuszewski, „tekst kultury” – świadectwo ludzkich losów, system znaków i symboli obrazujących stosunek żywych do zmarłych, miejsce spotkania sfery sacrum ze sferą profanum. Naturalnie prezentowane w niniejszym tomie teksty poruszają jedynie niewielki wycinek z tego olbrzymiego pola zagadnień.

Tom zawiera artykuły o zróżnicowanym charakterze – od szkicu omawiającego kwestie dotyczące śmierci, pochówku i cmentarzy w świetle tekstów zamieszczonych na łamach „Kaliszanina”, autorstwa **Macieja Błachowicza**, poprzez prezentację sztuki sepulkralnej na cmentarzach katolickich autorstwa **Marty Wiraszki**, do tematów związanych z cmentarzami luteranskimi z okolic Łodzi, które stanowią świadectwo wieloletniej, znaczącej obecności tej społeczności na ziemiach centralnej Polski (teksty **Dominiki Gwardy** i **Krzysztofa Stefańskiego**). Zaakcentowany jest także wątek cmentarzy żydowskich, zarówno tych sięgających swoimi początkami dawnych wieków (artykuł **Eleonory Jedlińskiej** dotyczący społeczności żydowskiej Poznania), jak i tych bliższych nam czasowo (tekst **Magdaleny Milewskiej** o wspólnocie żydowskiej Brzezin i macewach z żydowskiego cmentarza), zawsze pobudzający do refleksji nad tragicznymi losami wielowiekowych współmieszkańców naszych ziem. Zasadniczy blok opracowań zamyka artykuł autorstwa **Rafała Pakuły** poruszający temat nieco odrębny, o którym rzadko pamiętamy – przypomina nam liczne groby i cmentarze wojenne z czasów pierwszej wojny światowej, rozsiane w okolicach Łodzi, a będące świadectwem potężnych zmagani militarnych między Rosją a Niemcami na tutejszej ziemi. Odmienne, i dzięki temu wzbogacające nasze doświadczenia, spojrzenie na cmentarze przynosi esej autorstwa **Moniki Nowakowskiej** przybliżający twórczość wybitnego architekta i malarza **Józefa Czajkowskiego**, w którego *oeuvre* odnajdujemy również dzieła o tematyce cmentarnej.

Prezentowany zespół artykułów poświęconych zagadnieniu śmierci i cmentarzy dopełnia tekst **Włodzimierza Adamiaka**. To wspomnienie pośmiertne poświęcone postaci dla Łodzi wyjątkowej, jaką był Antoni Szram – zmarły w sierpniu 2019 roku historyk sztuki, miejski konserwator zabytków, autor książek, animator życia kulturalnego, muzealnik, który uczynił dla Łodzi i jej zabytków więcej niż ktokolwiek inny. We wspomnieniu autorstwa Włodzimierza Adamiaka odnajdziemy wiele wątków osobistych, bowiem należał on do najbliższych współpracowników i przyjaciół Zmarłego.

Obecny numer „TECHNE/TEXNH” zamyka część „Sprawozdania i recenzje”. Umieszczono tu sprawozdanie autorstwa **Darii Rutkowskiej-Siudy** z sesji naukowej Stowarzyszenia Historyków Sztuki *W obliczu przemian i nowej rzeczywistości. Sztuka lat 1919–1939*, jaka miała miejsce w Łodzi, w salach Akademii Sztuk Pięknych, w listopadzie 2019 roku. Sesja zgromadziła badaczy z wielu ośrodków polskich, a także spoza granic kraju, przynosząc wiele ważnych wystąpień wzbogacających istotnie nasze spostrzeganie sztuki okresu międzywojennego. Było to znaczące wydarzenie w życiu środowiska polskich historyków sztuki. Część tę dopełniają dwie recenzje wydanych w niedawnym czasie książek. Pierwsza, autorstwa **Piotra Gryglewskiego**, przybliżyła tom opracowany przez warszawskiego historyka sztuki Michała Wardzyńskiego: *Poza Warszawą I. Arcydziela plastyki dawnej XII–XVIII wieku w świątyniach i rezydencjach Mazowsza*, który jest ciekawą formą prezentacji prawie pięćdziesięciu wybitnych zabytków z terenów historycznego Mazowsza: malarstwa, rzeźby i rzemiosła artystycznego, w formie krótkich dwu-, trzystronicowych tekstów napisanych przez specjalistów z różnych dziedzin badań nad sztuką. Druga recenzja, autorstwa **Krzysztofa Stefańskiego**, omawia książkę siostry Anny Tejszerskiej (USJK), będącą cennym dopełnieniem wcześniejszych badań nad zjawiskiem poszukiwania form „swojskich”, „rodzimych” w architekturze polskiej pierwszej połowy XX wieku, dowodząc raz jeszcze, że przyniosły one niezmiernie ciekawe rezultaty, wzbogacając rodzimy krajobraz wieloma interesującymi budowlami.

Prezentując ten numer dziękuję w imieniu Redakcji pisma „TECHNE/TEXH” wszystkim Autorom, którzy go współtworzyli i wyrażam nadzieję, że przyniesie on Czytelnikom wiele nowych informacji oraz będzie inspiracją do przemyśleń na temat znaczenia śmierci w kulturze, a w szczególności w sztukach plastycznych.

Krzysztof Stefański

Redaktor Numeru

 ORCID 0000-0002-9686-7463

Instytut Historii Sztuki
Uniwersytet Łódzki